

Ю. В. Ушкаренко,
д. е. н., доцент, завідувач кафедри агробізнесу та права,
ДВНЗ "Херсонський державний аграрний університет"

СИНЕРГІЯ КООПЕРАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті розглянуто ознаки синергізму в системі кооперації та проаналізовано фактори впливу. Для цього було використано моделі щодо синергетичних досліджень у кооперації. Встановлено, що кооперативи слід розглядати як ієрархічні, складні та, з погляду кібернетичного управління, відносно великі системи, які, як правило, описуються і досліджуються з метою ефективного управління на основі кількісно-аналітичних і евристичних підходів.

Signs of the synergism are considered in article in cooperation system and are analyzed factors of the influence. For this were used models of synergic comparatively studies in cooperation. It is installed that co-operative societies necessary to consider as hierarchical, complex and, with standpoint of cybernetic management, comparatively greater systems, which, as a rule, described and are researched for the reason efficient management on base quantitative-analytical and heuristic approach.

Ключові слова: синергетика, синергетичний ефект, кооперація, кооператив.

ВСТУП

Варіант реакції на комбінований вплив двох або декількох факторів, який характеризується тим, що ця дія перевищує дію кожного окремого фактора, отримав назву синергізму, синергії (або синергетичного ефекту). Термін "синергетика" походить від грецького слова, яке означає "діючий разом". Запропонований німецьким фізиком Г. Хакеном, цей термін акцентує увагу на погодженості взаємодії частин при утворенні структури як єдиного цілого [5, с. 10]. Він підкреслював, що синергійність включає явища, які виникають від сумісної дії декількох різних факторів, кожний з яких окремо до цього явища не приводить [6]. Синергетичний ефект пов'язаний, зокрема, з тим, що комбіноване використання кількох взаємоузгоджених стратегій виявляється кориснішим, аніж ізольоване впровадження якоїсь однієї. Адже при цьому різні фактори так впливають один на одного, що здатні разом досягти більшого, ніж за окремого їх застосування.

І. Ансофф запропонував синергію коротко записувати як "ефект, коли $2+2 = 5; 6; \dots; N$ " [1, с. 123]. Ця формула показує, що сумарна віддача від кількох факторів може бути вищою, ніж сума

показників незалежного їх використання. Оскільки постійно йдеться про комбінацію факторів виробництва, то тут урахування синергетичних ефектів набуває стратегічного значення.

Методологічну основу синергетичного способу пізнання складають дослідження "законів та закономірностей глобальної еволюції будь-яких відкритих нерівноважних систем, головною рисою яких є нестійкість, нерівноважність та нелінійність" [3, с. 44-51]. Вчені, що досліджують проблеми синергетики виділили два основні типи матеріальних систем:

1) замкнені, в яких протікання процесів призводить до встановлення рівноважного стану (його найважливішими ознаками є лінійність та рівноважність), який за певних умов може розвиватися в бік посилення неупорядкованості і навіть хаосу; 2) відкриті (головними ознаками яких є нелінійність і нерівноважність), в яких протікання процесів за певних обставин сприяє появі упорядкованих структур, тобто посиленню самоорганізації [2, с. 94].

Отже, синергетичний ефект настає в результаті самоорганізації складних систем. Такою системою є ринкова система, яка характеризується дуже складними відносинами всіх

суб'єктів ринку. Однією із форм таких відносин виступає кооперація. Кооперація — це самоорганізація з широкими зв'язками між підприємствами членами кооперативів з постачальниками ресурсів та споживачами продукції і між членами в кооперативі, з широкою мережею прямих та зворотніх зв'язків між попитом і пропозицією.

При розгляді синергетичного ефекту кооперативної взаємодії необхідно звернути увагу на економічні відносини між партнерами на засадах взаємної вигоди. Для існування взаємовигідних відносин мають бути досконалими політичні, законодавчі, економічні, соціальні, правові та інші умови. В Україні для сільськогосподарських товаровиробників склалося несприятливе конкурентне середовище: індивідуалістичні, егоїстичні, часто кримінальні інтереси переважають над гуманістичними цивілізованими ринковими відносинами. Законодавче регулювання цих відносин недосконале. Ринки агропромислової продукції і ринки послуг, що обслуговують сільськогосподарську галузь, монополізовані, інфраструктура ринку не сформована. Тому роль "невидимої руки" і дія вільного ринкового ціноутворення не забезпечує ні економічну, ні соціальну справедливість для сільськогосподарських товаровиробників. Кооперація є однією із форм протидії цим процесам, формою самоорганізації і взаємодії. Саме завдяки кооперативним зв'язкам вона є не механічною сумою індивідів, а цілісною організаційною системою, що здатна ефективно розвиватись.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

За допомогою синергетичного підходу обґрунтувати системний розвиток кооперативного сектора з виокремленням структуроутворювальних чинників формування багаторівневої горизонтально та вертикально інтегрованої дисипативної кооперативної системи, а також окресленням інституціональних і функціональних взаємозв'язків її складових та елементів за допомогою багатопараметричної економіко-математичної моделі. При дослідженні було використано елементи економіко-математичних методів, монографічний, метод соціометричного обстеження.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для досягнення високого синергетичного ефекту безпосередньо в кооперативах потрібно забезпечити виконання таких умов: єдність цілей його членів; спеціалізацію кооперативу на певних видах діяльності, відповідність їй структури виробництва його членів; кооператив повинен мати достатній обсяг замовлень від своїх членів на надання послуг та достатній рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення; чітке дотримання зобов'язань членами коопера-

тиву щодо участі в його діяльності; процес організації кооперативу має складатися з кількох послідовних етапів, жоден з яких не може бути пропущений без ризику для досягнення його цілей. При цьому потрібно враховувати реальні внутрішні і зовнішні умови, які склалися, відповідність цілей можливостям та потребам членів; оцінка економічної ефективності діяльності кооперативу має здійснюватись через покращення показників діяльності у підприємствах членах; члени управляють кооперативом на демократичних засадах; досконало розроблений Статут і Правила господарської діяльності та їх дотримання — необхідна умова демократичного управління і ефективної діяльності кооперативу та одержання позитивного синергетичного ефекту; управління в кооперативі вимагає досвіду, професійних знань і високої кваліфікації та культури управлінського персоналу.

Синергетичний ефект залежить також від того, чи є негативні факти у взаємодії між членами кооперативу, та між членами і кооперативом. У взаємодії між членами кооперативу особливо на початковому етапі його діяльності можуть мати місце: неоднакова підготовленість в питаннях кооперації; неоднакове відношення до розміру вступних і пайових внесків; небажання ризикувати власним майном і коштами; бажання одержувати послуги без обов'язку відповідати по зобов'язанням кооперативу; недовіра до ефективності діяльності кооперативу; побоювання, що керівництво кооперативу буде зловживати владою; протилежність позицій щодо шляхів подолання існуючих у сільському господарстві проблем. Значну роль в знятті цих протиріч і подальшій діяльності кооперативу відіграють: роль лідера; демократична процедура прийняття рішень і контролю; мінімізація внесків на створення кооперативу, мінімальні адміністративні витрати; повна довіра між членами в кооперативі.

Таким чином, кооператив за своєю сутністю є співдружністю товаровиробників, які добровільно кооперуються між собою, є в ньому одночасно власниками та працівниками, з метою отримання більшого економічного ефекту, передусім від синергізму спільної діяльності. Саме та обставина, що кожен член кооперативу — підприємець, що діє в ім'я своєї власної вигоди, і визначає високу ефективність кооперації. Сутність кооперації як економічного явища полягає в економічних взаємовідносинах між партнерами з тим, щоб досягти спільної мети за якнайменших питомих затрат ресурсів на засадах взаємної вигоди для всіх учасників співробітництва.

Розглянемо ознаки синергізму в системі операції та проаналізуємо фактори впливу. Для цього використаємо моделі щодо синергетичних досліджень у кооперації. Поняття синергізму в

кооперації перетинається із поняттям системної оцінки функціональних складових елементів (компонентів) об'єкта та їхніх зв'язків з внутрішніми і зовнішніми факторами впливу. Тобто в такому випадку матимемо справу з дослідженням і оцінкою факторів впливу на функціональні складові кооперативу і ефектом взаємовпливу. Ефективність функціонування кооперативу як економіко-виробничої системи залежатиме від розмірності сумарного ефекту комплексного впливу (інтегральний показник) і впливу поодиноких факторів. Звідси витікає, що кооперативи слід розглядати як ієрархічні, складні та, з погляду кібернетичного управління, відносно великі системи. Такі системи, як правило, описуються і досліджуються з метою ефективного управління на основі кількісно-аналітичних і евристичних підходів.

Серед кількісних моделей, які застосовуються для розв'язання проблем управління, можна виділити інвентаризаційні моделі й моделі балансової рівноваги; моделі математичного програмування; ймовірні моделі; статистичні моделі; моделі динамічного програмування; моделі пошуку; моделі черговості; евристичні методи. У галузі підтримки економічних рішень кількісні методи застосовуються здебільшого у двох основних випадках: для прийняття розподільних рішень і для вибору найкращої послідовності (черговості) дій, які приводять до реалізації прийнятих рішень.

Оскільки розглядаються моделі різних типів, то оцінку адекватності моделей будемо здійснювати за допомогою оцінки адекватності складових. Будь-яке економічне дослідження починається зі специфікації моделі, тобто з формування виду моделі, спираючись на відповідну систему зв'язків між змінними. Зв'язок змінних x та y описується коефіцієнтом кореляції, який визначається як коваріація між цими змінними,

віднесена до їхніх середніх відхилень: $r_{xy} = \frac{K_{xy}}{\sigma_x \sigma_y}$.

На практиці дослідження залежностей між випадковими змінними x та y , як правило, обмежені дослідженням залежності між однією з них і умовним математичним сподіванням іншої, тобто умовне математичне сподівання $E(Y | X = x)$ випадкової змінної y розглядається як функція x ; $E(Y | X = x) = f(x)$.

Цей вираз має назву регресії випадкової змінної y відносно x . Аналогічно $E(X | Y = y)$ — випадкова величина x , як функція від y , тобто: $E(X | Y = y) = f(y)$.

У цьому випадку функція регресії буде характеризувати форму зв'язку. Криву регресії y по x (або навпаки) називають умовне середнє значення випадкової змінної y , яке розглядається як функція певного класу, параметри якої знахо-

дяться методом найменших квадратів (МНК) за значеннями двовимірної випадкової величини (x, y) , що спостерігаються: $\bar{y}(x) = f(x, b_1, b_2, \dots, b_m)$.

На практиці економічних відносин коректність означених умов кореляційного аналізу часто порушується, коли одна з ознак не є величиною випадковою або якщо ознаки не мають спільного нормального розподілу, але статистичні залежності присутні. У цьому випадку для вивчення зв'язків між ознаками існує загальний показник зв'язку ознак, який ґрунтується на показнику змінності. Цей показник зветься дисперсією. Наприклад, для ознаки y дисперсія буде мати наступний вигляд: $\sigma_y^2 = E[Y - E(Y)]^2$. Дисперсію можна розкласти на дві складові, одна з яких буде характеризувати вплив фактора x на y , друга — вплив (взаємовплив) інших факторів.

Чим меншим є вплив інших факторів, тим тіснішим є зв'язок, тим щільніше він наближується до функціонального зв'язку. Якщо запишемо:

$\sigma_y^2 = E[E(Y | X = x) - E(Y)]^2 + E[Y - E(Y | X = x)]^2$, то перша складова $\sigma^2(Y | X)$ вимірює вплив x на y , а друга — $\sigma^2(Y | X)$ вимірює вплив на y інших факторів (дисперсія ознаки y відносно функції регресії).

На початковому етапі дослідження синергізму в такій системі, як кооперація, встановили парні кореляційні залежності як різновид структурного моделювання. Потреба у причинному поясненні наявності або відсутності кореляційних зв'язків була підґрунтям для використання "методу аналізів шляхів", основою якого є дослідження всієї структури чинних зв'язків між змінними (побудова графіка зв'язків та ізоморфної до нього рекурсивної системи рівнянь). Оцінка коефіцієнта впливу у цьому випадку розраховується на базі коефіцієнта парної кореляції. Кожний коефіцієнт парної кореляції розглядався як міра повного взаємовпливу двох змінних.

Наявність і якість парних зв'язків показників економічної діяльності встановлювались по кожному кооперативу і за основними показниками діяльності кооперативу (як приклади взято СВК "Лідія" Скадовського району, СВК "Радянська земля" Білозерського, СВК ім. Леніна Новотроїцького району Херсонської області). Кореляційні зв'язки між показниками фінансових потоків, які мають вираз у вигляді коефіцієнтів кореляції і залишків, надали змогу встановити наявність зв'язку та міру його тісноти. Прибуток від реалізації, наприклад, тісно корелює з усіма параметрами, які аналізувалися ($R=0,78-0,98$). Решта показників має високий коефіцієнт кореляції між собою та валовим прибутком. Окрім встановлення тісноти зв'язків, проведена експертна оцінка важливості та значень параметрів аналізу методом парних порівнянь (табл. 1).

Встановлено, що серед параметрів фінансових потоків, що аналізуються, найбільш важли-

вими для підприємств (впливовими), за оцінками експертів, були: валовий дохід від реалізації — X_1 ; валовий вихід продукції — X_2 ; фінансові витрати — X_3 ; прибуток від реалізації — X_4 . Серед визначених показників найбільший ваговий коефіцієнт припадає на валовий дохід від реалізації продукції. Оцінка за

питомою вагою значень коефіцієнтів кореляції показала, що найбільш високий індекс важливості припадає на виручку від реалізації та на прибуток від реалізації за досить низьких значень коваріаційних відносин. Аналіз на підставі попарного порівняння за цими показниками підприємств вказує на переваги кооперативу "Радянська земля" Білозерського району Херсонської області.

Парна кореляційна залежність дає уявлення про наявність та тісноту зв'язків серед змінних, які брали участь у аналізі. Але більш точний порівняльний аналіз обраних нами факторів, що притаманні об'єктам нашого дослідження, може надати регресійний аналіз, коли значення залежної змінної розглядають як функцію від незалежної. Тобто, якщо основним завданням проведеного кореляційного аналізу, є виявлення зв'язків між випадковою змінною шляхом точкової інтервальної оцінки парних коефіцієнтів кореляції, то основним завданням застосування функції регресії стало вивчення залежності між результативними ознаками у (роки) та ознакою x (параметри елементів економічних показників діяльності кооперативів), що спостерігається.

При цьому відмітимо, що попередній аналіз вхідного матеріалу з використанням графічного інструментарію показав практичну відсутність лінійних трендів, хоча в класичних підходах до статистичного аналізу саме вони (лінійні тренди) і є найбільш реалістичним варіантом. У своїй більшості маємо нелінійні залежності за змінною x . Для повноти аналізу досліджували такі типи функцій, що описують нелінійні відносини: нелінійні відносно включених до аналізу пояснюючих змінних та нелінійні за параметрами, які оцінюються. Відокремлюючи з масивів даних параметри з найбільш тісними економічними відносинами, досліджували й обирали найбільш прийнятну форму рівняння регресії з метою наступного прогнозу змін конкретного показника.

Таблиця 1. Вагові коефіцієнти експертного оцінювання кваліфікації експертів

Змінні	X_1	X_2	X_3	X_4	Сума оцінки
X_1	0,4	0,3	0,1	0,2	1
X_2	0,2	0,3	0,1	0,4	1
X_3	0,3	0,2	0,1	0,4	1
X_4	0,4	0,2	0,1	0,3	1
Середнє значення	0,325	0,25	0,1	0,325	-
Середнє квадратичне відхилення	0,08	0,05	0,00	0,08	-

Джерело: власні дослідження.

показникові функції: $y = a \cdot b^x$;
експоненціальні функції: $y = e^{a+bx}$;
логарифмічні: $y = a + b \ln x$.

Вибір виду рівняння проводився методом статистичного оцінювання, тобто порівнянням величин остаточної дисперсії. Зауважимо, що у багатьох випадках аналізу парних лінійних зв'язків мало місце значне розсіювання точок відносно лінії регресії. Така ситуація пов'язана з впливом факторів, що не були враховані. Виходячи з виробничої діяльності кооперативів у динаміці, їхні коефіцієнти значущості, за статистичними оцінками, та придатність до прогнозування процесів на підставі моделювання вибиралися для відповідних моделей для прогнозування ситуацій.

Для повнішої класифікації моделей щодо синергетичних досліджень доречно зауважити, що нелінійні моделі прийнято поділяти на моделі внутрішньолінійні та внутрішньонелінійні. Сутність полягає у тому, що внутрішньолінійні моделі за допомогою відповідних перетворень можуть бути приведені до лінійних; моделі внутрішньонелінійні не можуть бути приведені до лінійного вигляду. Так, наприклад, ступенева функція відносно параметрів, що оцінювали, є нелінійною. Однак, ця функція внутрішньолінійна, оскільки логарифмування за основою e призводить до лінійного вигляду: $\ln y = \ln a + b \ln x$.

Моделі типу $y = a + bx$ та $y = a(1 - \frac{1}{1-x^b})$, які використовували, є нелінійними внутрішньо, водночас як експонента $y = e^{a+bx}$ відноситься до внутрішньо лінійної, оскільки логарифмування її за e дає лінійну форму зв'язків: $\ln y = a + bx$.

Під час роботи з часовими рядами різних показників та при дослідженні зв'язків між ними необхідно враховувати проблему хибної кореляції та зрушень у часі (лаги). У часових рядах, що корелюються, хибна кореляція виникає під впливом так званої трендової компоненти. Це є причиною того, що у лінійних трендах вимірюють не рівні змінних X_t, Y_t а їхню різницю: $\Delta X_t = X_t - X_{t-1}$; $\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1}$.

Якщо структуру часового ряду розглядати як таку, що складається з тренду T_t ; кон'юнктурного циклу — K ; сезонної компоненти — S ; залишкової компоненти R , то динамічний ряд можна

зобразити як суму цих компонент. Тобто часові ряди показників x і y можна записати:

$$X_i = T(X)_i + K(X)_i + S(X)_i + R(X)_i;$$

$$Y_i = T(Y)_i + K(Y)_i + S(Y)_i + R(Y)_i.$$

О. Андерсон запропонував вимірювати взаємозв'язки між цими компонентами рядів і вишукувати між ними окремі коефіцієнти кореляції:

1) якщо тренди обох рядів дуже виражені та мають однакову спрямованість, то кореляція набуває великого значення;

2) якщо тренди різноспрямовані, то кореляція може бути значна за величиною, але від'ємна за значенням;

3) кореляція між компонентами визначається тісною зв'язку між трендами та кон'юнктурними коливаннями, між трендами та сезонною та ін.

Головним у аналізі регресійних моделей було те положення, що функція регресії може бути використана для прогнозування однієї з випадкових змінних, якщо відомо значення іншої випадкової змінної. У якості критеріїв використання моделей обрано ситуації, які склались у господарській діяльності кооперативів, а також можливість прогнозування процесів на основі моделювання. На основі використання нелінійних функцій регресії з метою прогнозування досліджувалися ряди динаміки економічних процесів, які виражені окремими параметрами. Попередньо виділимо статистичні показники, що були покладені в основу інтегральної оцінки:

1) середній коефіцієнт прирощення;

2) загальна та залишкова дисперсія — $\sigma_{\text{зал}}^2, \sigma_{\text{заг}}^2$;

3) коефіцієнти лінійної парної та множинної кореляції;

4) індекси нелінійної кореляції.

Як видно з попереднього аналізу, ряди значень показників за об'єктами дослідження залежні, а деякі з них мають достатньо складний вигляд. Для таких рядів динаміки, як правило, характерна висока автокорельованість. Тільки завдяки правильному підбору функцій вдалося запобігти цьому явищу. Як наслідок, було використано широкий спектр функцій.

Відхилення фактичних значень показників господарської діяльності від значень, що визначаються на основі згладженої функції, характеризують варіацію ряду, яка не пов'язана з основною вірогіднісною тенденцією. Це дає можливість застосувати для оцінки прогнозу характеристики на основі використання відомого апарату математичної статистики та теорії вірогідності. Підкреслимо, що не всі відібрані функції, можуть використовуватися для прогнозування, тобто, не за кожною з них можливо продовжити тенденцію, яка склалася на найближчу перспек-

тиву, та знайти найбільш вірогідні обмеження відхилень показників діяльності, що прогнозуються.

У цьому випадку, якщо відсутній приріст значень показників у прогностичний період, використовується логічний аналіз загладжуваних і продовжуваних значень на базі графічних зображень. Графічне зображення залежностей, які апроксимують дані рівнянь у вигляді трендів для умов кооперативів "Лідія", "Радянська земля", ім. Леніна, дає можливість спостерігати і робити висновки відносно залежності між показниками, що включені до аналізу. Іншими словами, метод, який було обрано, можна вважати надійним для прогнозування тенденцій стану параметрів господарської діяльності.

Оскільки при проведенні аналізу використано практично всі придатні для даного випадку типи регресійних моделей, має сенс підкреслити деякі особливості. Найчастіше виявленню множинних зв'язків факторів діяльності досліджуваних об'єктів, сприяють поліноміальні регресії. Квадратичні параболи були більш доцільними у випадках, коли для певного інтервалу значень фактора змінювався характер зв'язку ознак, що розглядаються (прямий на зворотній і навпаки). У цьому випадку використовувалося (для прогнозу) значення фактора, за яким було досягнуто максимальне або мінімальне значення результативної ознаки.

Параболічний тренд, що краще апроксимує вхідні дані, у цьому випадку можна прийняти за оптимістичний сценарій, проте у практичних ситуаціях зростання не може бути постійно прискореним. За умови оздоровлення економіки параболічний сценарій є можливим. У випадках, коли у даних не спостерігали зміни спрямованості зв'язку, параметри параболи другого порядку ставало важко інтерпретувати. Тоді форма зв'язку замінювалась іншими нелінійними моделями, параметри яких можуть бути оцінені за допомогою методу найменших квадратів. Сутність методу найменших квадратів полягає у наступному. Якщо за нелінійної залежності за змінною x запишемо:

$$E(Y | X = x) = f(x) = \beta_0 + \frac{\beta_1}{x}, \text{ тоді оцінкою цього}$$

виразу буде регресія:

$$\bar{Y}(X) = b_0 + \frac{b_1}{x}, \text{ де: } b_0, b_1 \text{ — є оцінками коефіцієнтів регресії } \beta_0 \text{ і } \beta_1. \text{ Коефіцієнти } \beta_0, \beta_1 \text{ зна-}$$

ходяться з виразу: $Q = \sum_{i=1}^n \left[Y_i - \left(b_0 + \frac{b_1}{x_i} \right) \right]^2 = Q_{\min}.$

Диференціюючи за b_0, b_1 та шляхом віднесення правих частин до нуля, отримуємо систему нормальних рівнянь:

$$\sum_{i=1}^n b_0 + \sum_{i=1}^n b_1 / x_i = \sum_{i=1}^n y_i$$

$$\sum_{i=1}^n b_0 / x_i + \sum_{i=1}^n b_i / x_i^2 = \sum_{i=1}^n y_i / x_i .$$

Маючи на меті найбільш коректний аналіз впливу та взаємовпливу факторів на показники виробничої діяльності кооперативів, необхідно встановили міжпараметричні зв'язки показників результатів діяльності кооперативів і побудувати багатопараметричні моделі, де відображено, окрім прямої участі досліджуваних факторів, ефект їхнього взаємовпливу. Багатопараметрична регресія є найбільш поширеним методом у економічних системах у разі їхнього порівняльного аналізу й управління. Основна мета множинної регресії — створити модель з необхідною кількістю факторів, визначивши вплив кожного з них окремо й у сукупній дії на показник, що моделюють. Будь-які економічні дослідження слід починати зі специфікації обраної моделі, тобто формування її вигляду, виходячи з відповідної теорії між змінними.

Таким чином, на основі вимоги синергізму й конфліктного аналізу необхідно знати всю сукупність зв'язків між змінними. Змінна буде вважатися корисною, якщо її включення підвищує дисперсію. Якщо введення нової змінної не змінює коефіцієнт при інших змінних, вона вважається зайвою, а якщо додавання змінної дуже змінило b_i , без помітної зміни коефіцієнта кореляції, — то вона вважається незначущою.

ВИСНОВКИ

Кооперація створює певні сприятливі умови для вияву синергетичного ефекту. Цей факт підтверджує проведене опитування на предмет виявлення аргументів на користь створення кооперативу, яке показало, що кооператив: дає можливість використати і посилити дію існуючих (приватна власність, економічна свобода, інше) та створити нові сприятливі умови господарювання і краще адаптуватись до несприятливих умов господарювання за обмеженої ролі держави; забезпечує можливість повніше реалізувати приватний інтерес у сфері виробництва й одержати додаткові вигоди від спільної діяльності в інших сферах агробізнесу; забезпечує можливість участі малих сільськогосподарських підприємств у більш масштабному агробізнесі у спільних видах діяльності; надає послуги за собівартістю; всі доходи від діяльності кооперативу після компенсації витрат повертаються його членам; фінансові операції в межах кооперативної діяльності не мають оподатковуватись; створює можливість залучення до роботи в кооперативі висококваліфікованих спеціалістів; зменшує ступінь конкуренції, сприяє відносинам взаємодопомоги та співробітництва між членами кооперативу; дає можливість створювати й контролювати певною мірою канали по-

стачання ресурсів і збут продукції та впливати на ринкову ціну; дає можливість сільськогосподарським товаровиробникам протистояти посередницьким, торговим і фінансовим структурам; сприяє підвищенню економічної ефективності господарювання своїх членів; може сприяти підвищенню інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств; сприяє соціальному розвитку сільських територій, виступаючи системоутворюючими організаціями на селі; у перспективі за рахунок створення вертикально інтегрованих об'єднань кооперативів їх члени зможуть використовувати переваги великомасштабної концентрації агробізнесу як на галузевому ринку, так і в зовнішньоекономічній діяльності; за допомогою сільськогосподарської обслуговуючої кооперації сільськогосподарські товаровиробники можуть створити цілісну систему, що здатна адаптуватись до ринкових умов на принципах саморегуляції та обмеженого втручання держави.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що для досягнення позитивного синергетичного ефекту необхідно забезпечити високий рівень участі сільськогосподарських товаровиробників у кооперативному секторі; послідовне нарощування концентрації надання послуг зі збуту продукції, переробки, постачання засобів виробництва в кооперативах і кооперативних об'єднаннях; дотримання основних економічних і організаційних принципів діяльності кооперативів; вдосконалення законодавчого регулювання діяльності кооперативного сектора економіки, включаючи порядок оподаткування кооперативів. Кооперація має стати основною ознакою аграрного сектора економіки України.

Література:

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / Ансофф И.; [пер. с англ. под ред. Ю.Н. Каптуревского]. — СПб: Питер, 1999. — 416 с.
2. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження / Мочерний С.В. — Львів: Світ, 2001. — 416 с.
3. Мочерний С.В. Синергетичний підхід в економічному дослідженні / Мочерний С.В. // Економіка України. — 2001. — № 5. — С. 44—51.
4. Рузакин Г. Самоорганизация и организация экономики / Рузакин Г. // Вопросы экономики. — 1993. — № 11. — С. 31.
5. Синергетика економічних систем: навчальний посібник / І.Г. Грабар, Є.І. Ходаківський, О.В. Вознюк, Л.Ю. Возна. — Житомир, 2003. — 244 с.
6. Хакен Г. Основные понятия синергетики / Хакен Г. // Синергетическая парадигма. Многообразие поисков и подходов. — М., 2000. — 207 с.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2011 р.